

ולא לחייב עצמו לאכול, כמו שמשמע
במשנתנו?

ומתריצין: אמר אביי: לעולם, משמעות
"שאוכל" – דאכילנא משמע, ובכל זאת
לא קשיא, כי כאן במסרבין [מפצירין] בו
לאכול, וכאן בשאין מסרבין בו לאכול.

כ-א

ומפרש אביי: מתניתין, משנתנו מדברת
בשאין מסרבין בו לאכול, ולכן כאשר הוא
אומר סתם "שבועה שאוכל", כוונתו לחייב
עצמו לאכול.

ואילו הברייתא (3) מדברת במסרבין בו
לאכול, והוא אינו נעתר להפצרות חבירו,
אלא, וקאמר ליה: לא אכילנא ולא אכילנא!
דכי קא משתבע, אם לאחר מכן הוא נשבע
ואומר "שבועה שאוכל לך", הכי קאמר ודאי
כוונתו לומר: שבועה שלא אוכל! (4)

רב אשי אמר: תני ברייתא "שבועה שאי
אוכל לך", אבל "שבועה שאוכל" אכן

"שבועה שאוכל" – דאכילנא משמע;
שכוונתו להשבע שהוא מתחייב לאכול?

ורמינהו סתירה לכך ממשנה בנדרים:
האומר לחבירו אחד משלשה לשונות
דלהלן, אסור לו לאכול משלו –

א. שבועה לא אוכל לך, שמשמעותו:
שבועה עלי, שלא אוכל משלך.

ב. שבועה שאוכל לך, שמשמעותו: מה
שאוכל משלך יהא עלי באיסור שבועה.

ג. לא שבועה שלא אוכל לך שמשמעותו: רק
מה שלא אוכל משלך לא יהא עלי באיסור
שבועה, אבל מה שאוכל משלך יהא עלי
באיסור שבועה.

בכל אלו אסור הנשבע לאכול משל חבירו.

ומוכח שלשון "שאוכל לך" משמעותו
שהאדם רוצה לאסור על עצמו את האכילה,

שתהא הוכחה שכוונתו לחייב עצמו לאכול,
ובהעדר הוכחה לאחד מהצדדים איננו יודעים
מה היא כוונתו באומרו "שאוכל".

וכתב הר"ן, שזה מהסוגיות המתחלפות בש"ס
ממסכת למסכת.

אך כתב שנראה להכריע כסוגייתנו, משום
שלא מסתבר לעשות מחלוקת כל כך גדולה בין
אביי לרב אשי, שלפי רב אשי גם במסרבין בו
לאכול והוא אומר "לא אכילנא", בכל זאת אם
אמר לאחר מכן "שאוכל" כוונתו לחייב עצמו
לאכול, כמבואר שם בנדרים, ואילו לפי אביי גם
בסתמא, "שאוכל", לא משמע שמחייב עצמו
לאכול אלא אם כן יש הוכחה על כך.

ועוד שלענין הלכה למעשה, באופן שאמר
"שאוכל" בסתמא, יש לצרף את דעת רב אשי

3. תוס' לא גורסים "ברייתא" שהרי משנה היא
אלא גורסים "התם". תוס' ד"ה שבועות בעמוד
הקודם.

ובתוס' הרא"ש כתב ש"ברייתא" היינו משנה
חיצונית [כלומר המשנה שבמקום אחר].

4. כסוגייתנו משמע שלפי אביי, סתם "שאוכל"
משמעותו היא, שמחייב עצמו לאכול כל עוד
שאינ הוכחה להיפוך. אך בנדרים [טז א] ישנה
אותה סוגיא כמו הסוגיא כאן, ושם נאמר בדברי
אביי שגם במשנתנו מדובר דוקא כשמסרבין בו
לאכול והוא אומר "אכילנא אכילנא", ולכן
כשהוא נשבע לאחר מכן "שאוכל" כוונתו לחייב
עצמו לאכול. משמע כשם שצריך הוכחה
שכוונתו שלא לאכול, כך גם להיפוך צריך

משמעותו שמתחייב לאכול כדמשמע במשנתנו.

ומקשינן: **אי הכי** שמדובר שהוא אומר "שבועה שאי אוכל לך", **מאי למימרא** מה צריכה הברייתא להשמיענו זאת, והרי כבר נאמר לפני כן "שבועה לא אוכל לך" שהוא אסור? (5)

ומשנינן: **מהו דתימא**, שמא תאמר, שהאומר

"שבועה שאי אוכל" **לישניה דאיתקילא ליה**. לא היתה כוונתו לישבע שלא יאכל, אלא להיפוך, לישבע שיאכל אלא שהוא נכשל בלשונו ואמר בטעות "שאי אוכל" במקום "שאוכל".

קא משמע לן הברייתא, שאין חוששין לתקלה בלשונו אלא הוא אסור לאכול משל חבירו. (6)

"שבועה לא אוכל לך" שהוא פשיטא, אלא הקושיא שכבר תני לה ברישא. תוס' ד"ה שאי.

6. הרא"ש בנדרים [טז א] מפרש, כיון שהוציא בשפתיו "שאי אוכל" אינו נאמן לומר שנתקל בלשונו.

והתוס' כאן הקשו, מדוע לא נשאל אותו מה היה בדעתו לומר?

ותירצו, שמדובר באופן שהוא אומר שהתכוין לכל מה שישמעעו מלשונו.

[לכאורה אין תירוצם מובן, שעדיין יקשה שנשאל אותו מה היה בדעתו לומר, ולפי זה נפרש אנו את משמעות לשונו?

המהר"ם שיק מבאר שבכגון זה שהוא מסכים לכל מה שיהא משמעות לשונו, הולכים אחר מה שיצא מלשונו כמות שהוא ואפילו אם יצא בטעות, שרק במקום שיש לו כוונה הפכית מלשונו מתחשבים במה שרצה לומר באמת. וכתב שדין זה הוא חידוש].

עוד תירצו תוס', שמדובר שהוא שכח מה היה בדעתו לומר. תוס' ד"ה לישנא.

עוד כתבו התוס', שאין להקשות, שאם כן למה צריך להשמיענו את הרישא "שבועה שלא אוכל לך" שהרי אפילו ב"שבועה שאי אוכל" חייב, כל שכן ברישא, שיש לומר שזו אף זו קתני.

ודעת אב"י שבסוגיין, שלפי שניהם משמעותו לחייב עצמו לאכול, נגד דעת אב"י שבסוגיא דנדרים.

ועוד כתב הר"ן, שנראה לו שאין מחלוקת כלל בין הסוגיות, שלא נסתפק אב"י מעולם שהאומר "שאוכל" דעתו לחייב עצמו באכילה, שהרי משנה מפורשת היא לקמן [כט א] "שבועה שאוכל ככר זו ולא אכלה עבר על שבועת ביטוי" משמע דבסתמא "שאוכל" משמעותו לחייב עצמו לאכול, שאם לא כן לא הנחנו מקום ללשון, אלא שאב"י נקט שם בנדרים לרבותא שאפילו אם מסרבין בו לאכול שנראה שאין בדעתו לאכול שהרי היו צריכים להפציר בו פעמים רבות, ואף הוא כשאומר "אכילנא אכילנא" כמה פעמים נראה שכוונתו רק לדחות אותם, אף על פי כן כשנשבע אחר כך "שאוכל" אין אנו אומרים שודאי כוונתו לאסור עצמו מלאכול כדי שיחדלו להפציר בו, אלא תופסים את פשיטות דבריו שמשמעותם לחייב עצמו באכילה. וכל שכן כשאמר "שאוכל" בלי שום סירוב שכוונתו להתחייב לאכול. ואגב שאב"י העמיד את המשנה בנדרים באופן שהיו מסרבין בו לכן העמיד גם את משנתנו במסרבין בו, להשמיענו את הרבותא האמורה.

5. אין הגמרא מקשה על עצם הדין שהוא פשיטא, שאם כן היה להם להקשות על הרישא

תנו רבנן: האומר על ככר: "מבטא ככר זה עלי" (7), הרי זה כאומר "שבועה שלא אוכלנו".

וכן האומר: "איסר עלי ככר זה", הרי זה כאומר "שבועה שלא אוכלנו".

ומהו האיסור של "איסר"?

אם אתה אומר "איסר" לשון שבועה הוא, הרי הוא חייב עליו כאילו נשבע, ואם לאו, אלא "איסר" אינו לשון שבועה, הרי הוא פטור.

ותמהינן: כיצד אומרת הברייתא בסיפא "אם אתה אומר איסר לשון שבועה הוא", דמשמע שיש ספק בדבר. והא אמרת ברישא של הברייתא שאין זה ספק כלל, אלא ודאי

ש"איסר", לשון שבועה הוא?

ומתרצינן: אמר אביי: הכי קאמר התנא בברייתא: האומר "מבטא ככר זה עלי" הרי זה לשון שבועה ממש, ואם אכל את הככר, חייב קרבן.

ואילו האומר "איסר עלי ככר זה", הרי זה רק מיתפיס בשבועה, כאילו נשבע על ככר מסויים שלא יאכלנו, וחזר ואמר על ככר אחר "הרי זה כמו זה", שזה נקרא "התפסה" בשבועה, שמתפיס את השני בראשון. כך גם האומר "איסר עלי ככר זה" אינו כאילו אומר מפורש "שבועה שלא אוכל ככר זה", אלא כאילו מתפיס ככר זה בככר אחר שנאסר על ידי שבועה. (8)

וממשיכה הברייתא: איסורו של "איסר"

7. רש"י. והקשה הרמב"ן ש"עלי" הוא לשון נדר ולא שבועה, והיה צריך לומר "מבטא שלא אוכל ככר זה". ואין לומר שמכיון ש"מבטא" הוא לשון שבועה לכן גם אם אמרו בלשון נדר הרי הוא שבועה, שהרי גם אם יאמר "שבועה עלי ככר זה" אפשר שהוא מותר לגמרי, מפני שאינו לא לשון נדר ולא לשון שבועה?

והר"ן כתב שנראה שדעת רש"י ששבועה שאמרה בלשון נדר היא שבועה.

[לכאורה מפשטות דברי רבא לקמן, שאיסר הטילו הכתוב בין נדר לשבועה אם הוציאו בלשון נדר בלשון שבועה שבועה. משמע ש"מבטא" שהוא לשון שבועה גמור, אפילו הוציאו בלשון נדר היא שבועה. וכן דייק ר' אליעזר משה הורביץ].

ובתחילת מסכת נדרים [ב ב] כתב הר"ן שיש בזה מחלוקת בירושלמי, והלכה כרבים שסוברים שם שאין נדר בלשון שבועה ואין שבועה בלשון נדר.

אולם הביא שהרמב"ן כתב שיש ראיות מהגמרא שלנו להיפוך, שהרי אמרו לקמן בברייתא "איזה איסר האמור בתורה הרי עלי שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין כיום שמת בו אביו", וזה נדר בלשון שבועה [ראה הערה 12], וכן אמרו לקמן [כב א] "אכילה משתיהן עלי שבועה" [כנראה כך היתה גירסתו שם ולפנינו הגירסא "דאמר שבועה שלא אוכל משתיהן"] וזה שבועה בלשון נדר. אלא אומר הרמב"ן שאמנם נדר בלשון שבועה ושבועה בלשון נדר מועיל, אך לא מעיקר הנדר אלא מדין "יד", שנדר שאמרו בלשון שבועה, הואיל ופיו ולבו שוין לאסור עצמו בנדר, הרי אף על פי שלא אמרו בלשון מדוקדק, חל עליו הנדר מדין יד, וכן בשבועה שאמרה בלשון נדר הוא מועיל מדין יד.

8. ש"איסר" מלשון קשר הוא, שהדבר המותר נקשר בדבר האסור. רמב"ן.

מהו?

בשפתיים. הרי מצינו לשון "מבטא" אצל שבועה.

ופרכינן: אי הכי, "איסר" נמי מצינו שהוא נאמר אצל שבועה, **דכתיב** [במדבר ל יד] "כל נדר וכל שבועת איסר", ומדוע אומרת הברייתא ש"איסר" אינו אלא לשון התפסה בשבועה ולא לשון שבועה עצמה?

אלא, על כרחך אתה צריך לומר, **ממאי** ד"איסר" לשון מיתפס בשבועה בלבד הוא, ולא לשון שבועה עצמה? **דכתיב** [שם יא] "או אסרה איסר על נפשה בשבועה", דהיינו שאסרה והתפסה אותו בדבר אחר האסור מלפני כן בשבועה.

אם אתה אומר בכל מיתפס בשבועה, שכמוציא שבועה מפיו דמי, כאילו הוא נשבע ממש, וחייב קרבן ומלקות אם עבר על שבועתו, הרי גם האומר "איסר עלי ככר זה" חייב עליו קרבן ומלקות אם אכלו, שהרי הוא אמר לשון התפסה. **ואם לאו**, אם אין חייבים קרבן ומלקות אלא אם נשבע ממש ולא על התפסה בשבועה, הרי גם האומר "איסר" פטור מקרבן ומלקות.⁽⁹⁾

ומבארנין: **וממאי** ד"מבטא" לשון שבועה הוא?

דכתיב "או נפש כי תשבע לבטא"

דין ה"איסר", ולבסוף לא משמיענו כלום, שהרי הוא מסתפק מה הדין במתפס בשבועה עצמו? ועוד שאין זה דרך משנה וברייתא שהתנא

יסתפק אם חייב או פטור?

ועוד מאי "ואזדו לטעמייהו" דלקמן, שהרי כאן אביי מסתפק, ושם פשוט לו שמתפס בשבועה כמוציא שבועה מפיו דמי?

ולכן הביאו מר"ת לפרש, שאמנם "מבטא" הוא עצמו לשון שבועה, שאדם נשבע בלשון "מבטא", אך "איסר" אינו לשון שבועה, שאדם נשבע בלשון "איסר", אלא ש"איסר" דקרא פירושו שאדם מתפס בשבועה, שנשבע קודם על הככר ואחר כך הוא אומר על ככר אחרת "הרי עלי שלא אוכל ככר זה כזה".

וזה גם כוונת הברייתא שאיסורו של איסר זה, "אם אתה אומר מיתפס בשבועה" כלומר רק באופן שהוא אכן מתפס את הככר בככר אחר שנשבע עליו מכבר, אז דינו "כמוציא שבועה מפיו דמי וחייב, ואם לאו" אלא שאמר רק איסר ככר זה עלי, אין זה לשון שבועה ופטור.

ועוד הביאו פירוש ש"איסר" דקרא הוא

9. והספק הוא רק לגבי קרבן ומלקות ולא לגבי עצם האיסור. וכוונת הברייתא: שאיסר האמור בתורה הוא מתפס בשבועה, ואם כן, ודאי שיש בו לכל הפחות איסור. אך לענין קרבן ומלקות, הרי הדבר תלוי בעיקר הדין של התפסה בשבועה, שאם המתפס בשבועה בפירוש חייב עליו קרבן ומלקות, הוא הדין לאומר "איסר", ואם במתפס בשבועה פטור מקרבן ומלקות, גם באומר "איסר" יפטר. רמב"ן בדעת רש"י. [ועל פי זה לא יקשה קושיית התוס' השניה דלקמן].

הר"ן הקשה על פירוש זה שהוא מרש"י, שכיון שזה פשיטא שאיסר האמור בתורה הוא מתפס בשבועה, אם כן מה הספק לענין מלקות, שהרי נאמר במפורש "לא יחל דברו"?

גם התוס' הרבו להקשות על רש"י שלקמן נאמר בברייתא "איזה איסר האמור בתורה? הרי עלי שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין כיום שמת בו אביו", ואילו לפי רש"י היה צריך לומר שאיסר האמור בתורה שאומר "איסר ככר זה עלי?"

ועוד שלפי דבריו בא התנא להשמיענו מהו

שבועה מפיו דמי, (11) ולא הסתפק התנא של הברייתא בדין זה כלל. אלא והכי קאמר: "מבטא" הוא לשון שבועה. "איפר" נמי לשון שבועה הוא [ולא התפסה בשבועה]. אך אסריה [איסורו] ד"איפר" שאמרנו שהוא לשון שבועה, לא בכל ענין הוא, שיש לפעמים שהוא בא בלשון נדר. כי הטילו הכתוב ללשון "איסר" בין נדר לשבועה [כדמפרש ואזיל], ללמדנו — שאם הוציאו ל"איסר" בלשון נדר, כגון שאמר "איסר ככר זה עלי" שהוא לשון נדר שאוסר את החפצא עליו, הרי זה נדר ואין עליו חיוב קרבן. ואם הוציאו בלשון שבועה, שאמר "איסר שלא אוכל ככר זה", שאוסר עצמו מן החפצא, הרי זה שבועה וחיוב עליו קרבן.

[וכך ביאור הברייתא: איסור [של] איסר [תלוי]: אם אתה אומר [את ה]איסר [בלשון] שבועה, חייב [קרבן]. ואם לאו, [אלא] שאמרנו בלשון נדר], פטור מקרבן].

ומפרשת הגמרא: היכן הטילו הכתוב ל"איסר" בין נדר לשבועה? — דכתיב [שם]

אם כן, "מבטא" נמי, מדוע פשיטא לברייתא שהוא לשון שבועה ממש, הכתיב ביה כמו ב"איסר" [ויקרא ה ד] "לכל אשר יבטא האדם בשבועה", דמשמע שהתפיס בדבר האסור בשבועה, ולא שהוא לשון שבועה עצמה?

וחזר בו אביי מהילפותא דלעיל —

אלא, אמר אביי: "מבטא" שהוא לשון שבועה ילפינן מחכא, מדכתיב [במדבר ל ז] "ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה או מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה". ואילו "שבועה" לא קאמר. לא נאמר "אשר אסרה על נפשה בשבועה" שיהא משמע שהתפיסה בשבועה.

ובהכרח, כמאי קא אסרה עצמה? בלשון "מבטא" בלבד!

הרי ש"מבטא" לשון שבועה הוא. (10)

רבא אמר בכיבור הברייתא: לעולם אימא לך — מיתפיס בשבועה, לאו כמוציא

מתפיס בשבועה, ו"איסור איסר" היינו איסור שלישי, שהתפיס ככר שלישי בשני. ואומרת הברייתא ש"איסור איסר" היינו הככר השלישי - הרי זה תלוי, שאם אתה אומר שמתפיס בשבועה היינו הככר השני הוא ממש כמוציא שבועה מפיו, שדינו לגמרי כמו הראשון שאפשר להתפיס גם עליו, חייב גם על השלישי, ואם לאו שהשני אמנם חייב עליו קרבן כמו הראשון, אך אינו ממש כמו הראשון שיוכלו להתפיס עליו, אז פטור על השלישי.

11. ראה להלן בהערה 16 אם לפי רבא אין כלל איסור במתפיס בשבועה או שרק לענין קרבן אין

10. הקשו תוס': הרי כתוב גם "ואסרה איסר

מתפיס בשבועה, ו"איסור איסר" היינו איסור שלישי, שהתפיס ככר שלישי בשני. ואומרת הברייתא ש"איסור איסר" היינו הככר השלישי - הרי זה תלוי, שאם אתה אומר שמתפיס בשבועה היינו הככר השני הוא ממש כמוציא שבועה מפיו, שדינו לגמרי כמו הראשון שאפשר להתפיס גם עליו, חייב גם על השלישי, ואם לאו שהשני אמנם חייב עליו קרבן כמו הראשון, אך אינו ממש כמו הראשון שיוכלו להתפיס עליו, אז פטור על השלישי.

ואמר שמואל: שהאיסור אינו אלא בתנאי — והוא שנדרר ובא מאותו היום. שקיבל על עצמו כבר לפני כן בנדר, שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ביום שמת בו אביו לעולם, וכן ביום שמת בו פלוני וביום שנהרג בו גדליה בן אחיקם ויום שראה ירושלים בחורבנה, דוקא כשאסר על עצמו בנדר אכילת בשר ושתיית יין באותו יום.

וסוברת הגמרא עתה, שהאיסור הוא משום מתפיס בנדר שהתפיס את נדרו בנדר אחר, ועל זה אומרת הברייתא "איזה איסור האמור בתורה" שנאמר עליו הלאו של "בל יחל דברו".⁽¹⁴⁾

אם כן, מוכח שהתפסה בנדר דינה כנדר עצמו לכל דבר.

ותקשי השתא, בשלמא לאבוי נחא, מדמתפיס בנדר כשם שמצינו כאן שהתפסה בנדר הוי נדר, כך גם מתפיס בשבועה הוי שבועה.

יא] "ואם בית אישה נדרה או אסרה איסר על נפשה בשבועה".

ואזרו [הלכו] אבוי ורבא במחלוקתם בביאור הברייתא אם מדובר במתפיס בשבועה — לטעמייהו.

דאיתמר: מתפיס בשבועה — אבוי אמר: כמוציא שבועה מפיו דמי וחייב.

ורבא אמר: לאו כמוציא שבועה מפיו דמי ופטור.

מיתבי לרבא מהא דתניא: איזה הוא "איסר" האמור בתורה? האומר: הרי עלי שלא אוכל בשר⁽¹²⁾ ושלא אשתה יין, כיום שמת בו אביו⁽¹³⁾ [כאשר אסרתי עלי אכילת בשר ביום שמת בו אבא, לעולם], או כיום שמת בו פלוני, או כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם [צום גדליה], או כיום שראה ירושלים בחורבנה, הרי זה אסור באכילת בשר ושתיית יין.

דינו כשבועה.

12. התנא לא דקדק בלשונו, שאם אמר בלשון הזה לא הוי נדר, כי הנדר אינו חל אלא על דבר שיש בו ממש, ו"שלא אוכל" הוא דבר שאין בו ממש, שאינו אוסר על עצמו דבר מסויים, וכמו "קונם שאיני ישן", שאינו חל עד שיאמר "קונם עיני בשינה". וגם כאן צריך שיאמר "קונם אכילת בשר עלי".

ומיהו, אפשר שיש לחלק, שדוקא בשינה לא אמר כלום משום שעצם השינה אין בה ממש, מה שאין כן אכילה, שיש בה ממש. תוס' ד"ה שלא.

והריטב"א כתב שהברייתא אינה לשון הנודר, שאם אמר "הרי עלי שלא אוכל" לשון שבועה

הוא ולא לשון נדר, אלא לשון התנא הוא, ואילו הנודר אמר "הרי עלי יום פלוני לבשר ויין כיום פלוני".

13. כתב התורת חיים: מכאן נראה קצת סמך למנהגנו להתענות ביום שמת בו אב או אם כמבואר בשולחן ערוך יורה דעה [תב יב]. וכתב רע"א שם שלפי זה יהא מצוה גם להתענות ביום שמת בו רבו [על פי הגירסא בנדרים [יב א] "כיום שמת בו רבו" אך אצלנו בשבועות הגירסא "כיום שמת בו פלוני"].

14. כך נראה מדברי רש"י שהברייתא אינה מדברת על לשון "איסר" שנאמר בתורה כמו הברייתא דלעיל, אלא באה לפרש את איסור